

в експліцитній, так і в імпліцитній, часто метафоричній, формі) можуть відобразитися у рекламному знаці, як складовій рекламного тексту.

Література

1. Великобританія. Лингвострановедческий словарь. — М., 1980.
2. Леонтович О.А., Шейгал Е.И. Жизнь и культура США. Лингвострановедческий словарь. — Волгоград, 1998.
3. Тихоновский В.Г. Торговая реклама и основы декорирования. — М., 1987.
4. Sandage C.H., Fryburger V. Advertising Theory and Practice. — Homewood, Illinois, 1971.

Natalia Lysa. Usage of Psychological Factors of Publicity Influence in the Publicity Sign. The article deals with the peculiarities of the publicity sign and psychological factors of publicity influence. Reflection of public needs in structure of publicity signs and their classification is given. The conclusion about explicit and implicit (often metaphoric) representation of public needs and qualities of goods is made in the article.

Розанна Рядська

Особливості вираження граматичної категорії стану перформативними девербативами

Морфологічним параметром (маркером) перформативних дієслів є форма активного стану [1; 9; 11]. Словозмінна парадигма перформативних дієслів дефектна у тому розумінні, що, будучи граматично і семантично перехідними, а відтак — потенційно здатними виконувати функцію предиката пасивних конструкцій, вони виступають прагматичним компонентом висловлювання тільки у формі активу. Реалізація пасивної потенції у конкретній синтагмі властива лише неперформативним (прагматично немаркованим) словозначенням дієслів мовленнєвої діяльності. Видається справедливим поставити питання про те, яким чином граматична категорія стану знаходить свій вияв у членах дериваційних парадигм, твірною основою яких виступає прагматично марковане словозначення дієслова.

Слово — єдність лексичного і граматичного. Семантична структура лексичних одиниць повнозначних частин мови як одиниць номінації містить ряд інгерентних семантичних ознак різних ієрархічно впорядкованих рівнів узагальнення, що характеризують слова цього лексико-граматичного класу в плані їх ономасіологічно-класифікаційної цінності. Діалектична єдність лексичного і граматичного полягає у здатності певної лексеми включати в свою семантику компоненти, ізоморфні семантиці граматичних категорій [6, 30]. Граматичне, взаємодіючи з лексичним і проникаючи в нього, відтворюється згодом у складній семантичній структурі похідних одиниць вторинної номінації. Це й зумовлює кардинальну відмінність між девербативними, десубстантивними і деад'єктивними похідними.

Отже, приєднання слотовірного форманта (ономасіологічної бази) до твірної основи дієслова (ономасіологічної ознаки) [2] супроводжується взаємодією не лише семантичних, а й граматичних чинників. Граматична категорія стану, онтологічно притаманна дієслову, не зникає безслідно в процесі деривації, а відтворюється в семантиці новостворених одиниць у вигляді ізограматичних нашарувань [7, 9].

Станове протиставлення віддзеркалюється в іменникових опозиційних парах: *Nomina_{agentis}*:: *Nomina_{patiens}*. Агентивні іменники утворюються шляхом додавання до твірної основи дієслова суфіксів *-er*, *-or*, суфікси *-ant*, *-ist* — периферійні. Форми пацієнсу утворюються суфіксом *-ee*. Форми агенсу представлені у всіх слотовірних гніздах, за винятком дієслів *dismiss*, *farewell*, *rebuff*, *ban*, *bar*, і за чисельністю перевищують форми пацієнсу в 5 разів. Кількість зареєстрованих похідних чоловічого роду майже в 7 разів перевищує кількість відповідних похідних жіночого роду. *Nomina_{agentis}* характеризується діахронічним випередженням стосовно *Nomina_{femininum}* та *Nomina_{patiens}*. Це, на нашу думку, обумовлено не лише дією мовної норми, а й екстралінгвальними чинниками. Соціологічна функція слотовірної моделі *V-er* пов'язана з суспільною значущістю назви діяча для членів мовного колективу. Ця дериваційна категорія характеризується суфіксальною синонімією. Наприклад:

1. a challenger, 1292:: a challengee, 1616;
2. a demander, 1533:: a demandee, 1603; a demandant, 1344; a demandress, 1611.
3. a suggestor, 1671:: ...; a suggestress, 1845
4. a pardoner, 1362:: a pardonee, 1895
5. a confessor, 1300:: a confessee, 1601; a confessant, 1603; a confessary, 1608; a confessoress, 1830; a confessatrix, 1604;
6. a promiser, 1530:: a promisee, 1733;
7. an objector, 1640:: an objectee, 1861; an objectant, 1625; an objectioner, 1799; an objectionist, 1799
8. an accuser, 1340:: ...; an accusator, 1832; an accusant, 1611; an accusatrix, 1655
9. a baptizer, 1483:: a baptizee, 1871;
10. a contender, 1547:: ...; a contendent, 1623; a contendress, 1616 (діахронічні тексти прототипи (дати першої писемної засвідченості) подано за словником *New English Dictionary on Historical Principles* [13]).

Адгерентне граматичне значення активного стану відтворене і в семантиці похідних іменників на позначення діючої особи жіночого роду. Морфологічна вираженість ономасіологічних баз за допомогою суфіксів *-er*, *-ee*, *-ess* надає рельєфності структурі відповідних агентивних і пацієнтивних дериватів та забезпечує можливість їх синтагматичного прочитання: *inviter* — *one who invites*:: *invitee* — *one who is invited*; *inviter* + *— es* = *invitress, a female inviter*; *introducer* — *one who introduces*:: *introducee* — *one who is introduced*; *introductress* — *a female introducer*.

Питома вага форм пацієнсу на загал менша, ніж відповідних форм агенсу. Однак, серед досліджуваних словотвірних гнізд дві групи — дієслова із значенням обіцянки та дієслова із значенням поради та вимоги — характеризуються більшою чисельною представленістю пасивних похідних. Причиною цього, очевидно, є тиск семантики вихідного дієслова на семантику мотивованих ним похідних. Ієрархічну драбину структури *Nomina agentis* можна представити так:

1. сема “предметність” — категоріальна сема іменника як предметного імені;
2. сема “особа” — індивідуальна сема, що уособлює дану словотвірну категорію;
3. сема “дія” — категоріальна сема дієслова, що характеризується непередметною сферою референції [8].

Імпліцитна сема активу-пасиву займає проміжне місце між семами другого та третього рівнів узагальнення, взаємодія яких визначає характер набутого похідним іменником станового значення. Ігнорування особливостей семантики джерела мотивації означало б, що за такою схемою можна утворити форми пацієнсу для всіх дієслів без винятку, що суперечить дійсності: *to congratulate* — *a congratulator*:: *a congratulee**; *a congratulant*; *to acknowledge* — *an acknowledger*:: *an acknowledgee**; *to forecast* — *a forecaster*:: *a forecastee**.

Таким чином, лексичне значення мотивуючого дієслова чинить тиск знизу на результативну семантику мотивованого. *Nomina patientis* більш поширені в групах тих дієслів, для яких форми пасиву є семантично релевантними. У цьому слід вбачати примат лексичного над граматичним у процесах віддієслівного іменникового словотворення.

Транспозиція вихідних перформативних дієслів у площину прикметника носить інший характер. У структурі ад’єктивних дериватів категоріальна сема лексико-граматичного класу дієслова “дія” зміщується на нижчий щабель семної ієрархії, поступаючись місцем категоріальній семі лексико-граматичного класу прикметника — “ознака”. При цьому як мотивуюча, так і мотивована одиниці характеризуються непередметною сферою референції. Ономасіологічна база віддієслівних прикметників активного стану формується за допомогою суфіксів *-ive*, *-ory*, *-al*, *-ant*, *-ful*, *-less*; пасивного стану — *-ible*, *-able*, *-worthy*. Двоїста природа цих словотвірних формантів полягає в тому, що вони не лише маркують належність похідної одиниці до нового лексико-граматичного класу, але водночас служать засобом вираження станової диференціації деривата. Завдяки цьому віддієслівний прикметник виражає граматичне значення стану, не властиве йому онтологічно, а успадковане від твірного дієслова як представника іншої частини мови [7, 18-30]. Похідні прикметники характеризуються чіткою дериваційною конфігурацією: *notifiable* — *that should be notified*, *notificative* — *that notifies*;

congratulable — calling for congratulation, worthy of congratulation, *congratulative* — expressing congratulations, *congratulatory* — conveying congratulations, ready or inclined to congratulate; *recommendable* — that may be recommended, worthy of praise, *recommendative* — that recommends; *admissible* — capable or worthy of being admitted, *admissive* — tending to admit.

Обов'язковим компонентом лексикографічної експлікації значення віддієслівних прикметників є саме мотивуюче дієслово. Вхідження модального компонента в словникову статтю характерне для пасивних прикметників: *that may be, that can be, that must be, that should be, fit or proper to be, capable of, worthy of, deserving*, а в низці випадків — і для активних: *inclined to, tending to*.

У вирішенні питання про категоріальний статус форм на *-ed, -ing* ми поділяємо точку зору О.С.Кубрякової: “Здатність морфологічної структури до розгортання — ознака її основного статусу” [5, 514-526]. Отже, *-ed* та *-ing* є словотвірними суфіксами, а не флексіями, оскільки після їх приєднання до основ твірних дієслів результативна форма стає відкритою, тобто служить джерелом мотивації для наступних похідних у словотвірному ланцюжку:

beg — *begging* — *beggingly*; *bless* — *blessing* — *blessingly*; *deny* — *denying* — *denyingly*; *assure* — *assured* — *assuredly*; *wish* — *wished* — *wishedly*; *advise* — *advised* — *advisedly*.

Аналіз корпусу словотвірних гнізд перформативних дієслів у синхронному горизонтальному вимірі є недостатнім у тому розумінні, що при цьому поза увагою залишаються істотні особливості й тенденції дериваційної історії досліджуваних угруповань. Вивчення кореляючих різнокатегоріальних девербативів у їх вертикальному зіставленні дозволило зробити такий висновок: впродовж еволюції словотвірних гнізд перформативних дієслів спостерігалася значне переважання однокореневих іменникових та прикметникових похідних з адгерентним значенням активного стану. Пасивні похідні займають периферійне становище, що може бути обумовленим становою дефектністю морфологічної парадигми мотивуючих дієслів.

Прикметникова дериваційна парадигма активу характеризується більшим багатством словотвірних ресурсів і більшою, порівняно з дериваційною парадигмою пасиву, рухливістю і варіативністю однокореневих похідних з одним і тим же словотвірним значенням. Інакше кажучи, їй властива асиметрія словотвірних значень і словотвірних формантів, яка полягає в можливості передачі одного й того ж значення — активної ознаки за дією, кількома словотвірними формантами [10].

У період з XVI по XIX ст. словотвірні гнізда перформативних дієслів виявляють тенденцію до нарощення своїх активних ресурсів — ад’єктивне відгалуження обростає новими похідними завдяки взаємодії синонімічних суфіксів. Слід зауважити, що своєрідний прикметниковий “бум” охоплює саме вказані вище хронологічні рамки, безвідносно до часу виникнення первинного дієслова: *beg*, 1225 — *begging*, 1583; *promise*, 1420 — *promising*, 1601, *promissive*, 1635, *promissory*, 1649; *deduce*, 1528 — *deductive*, 1646, *deductory*, 1655, *deductive*, 1755; *concede*, 1632 — *concessionary*, 1730, *concessive*, 1876.

Очевидно, саме на ці три століття припадає становлення прикметникової дериваційної парадигми активу, поява нових похідних, виживання або, навпаки, відмирання вже існуючих. Подані нижче приклади підтверджують зроблений висновок.

to excuse — excusatory, 1535; excusive, 1592; excusing, 1657; excusative, 1865;
to congratulate — congratulatory, 1524; congratulating, 1651; congratulatory, 1827;
congratulative, 1848;
to introduce — introductory, 1605; introductive, 1638;
to admonish — admonitory, 1594; admonishing, 1611; admonitive, 1677; admonitorial, 1848;
to advise — advisory, 1648; advise, 1809;
to recognize — recognizing, 1611; recognitory, 1822; recognizant, 1867; recognitive, 1887;
to object — objecting, 1552; objectant, 1625; objectional, 1651; objectative, 1656.

У зв’язку з хронологічною неоднорідністю виникнення членів прикметникової дериваційної парадигми активного стану важко встановити, який корелят станової опозиції — активний чи пасивний — характеризується діахронічним випередженням. Зареєстровано випадки як одночасної появи обох форм — *appreciable*, 1818:: *appreciative*, 1850; *offerable*, 1577:: *offering*, 1596; *commiserable*, 1609:: *commiserative*, 1612, так і передування активного

похідного пасивному — assertive, 1562:: assertable, 1837; predictive, 1659:: predictable, 1857; demurrant, 1529:: demurrable, 1827. Однак, як засвідчують приклади, переважаючою тенденцією є все-таки раніша, порівняно з активним, поява пасивних корелятивів у СГ перформативних дієслів: excusable, 1374:: excusatory, 1535; admittable, 1420:: admissive, 1778; forbiddable, 1449:: forbidding, 1573; claimable, 1611:: claimative, 1868; assured, 1430:: assuring, 1866; acceptable, 1386:: acceptive, 1596.

Помітно виступає й інша особливість — парадигма пасивних віддієслівних прикметників “старша” за віком від активної. Її становлення відбувається у межах XIV-XVII ст. Для дериваційної парадигми пасиву характерний стабільний, висхідний розвиток і більший консерватизм на противагу активним прикметникам. Пасивні прикметники від часу виникнення існують фактично дотепер. Існування синонімічних суфіксальних девербативів, що є типовою рисою активних прикметників, не є поширеним явищем щодо пасиву. Виняток становить мотивація ад’єктивних лексем різними словозначеннями вихідного дієслова. Наприклад:

admittable, 1420 — capable of being admitted to a place or as a fact. Мотивуючим у цьому випадку є пряме номінативне значення дієслова admit — I.1. To allow to enter, let in.

admissible, 1611 — worthy of being entertained as an idea or project; allowable. Мотивуючим виступає переносне значення дієслова admit — 2.fig.c. To accept as true, or as a fact, to concede.

Як бачимо, ці форми характеризуються значною часовою віддаленістю — пасивний прикметник утворюється на основі переносного значення дієслова майже на 200 р. пізніше.

Більш поширеним явищем у досліджуваному корпусі похідної лексики є полімотивація, при якій пряме і переносне значення джерела мотивації закріплюються у смисловій структурі одного й того ж пасивного прикметника:

suggestible — 1. Capable of being influenced by(hypnotic) suggestion, 1890.

2. That can be suggested, 1905.

Оскільки похідні іменники та прикметники з ізограматичним значенням активного стану представлені у всіх словотвірних гніздах перформативів, важливо простежити варіативність наявності корелюючих з ними пасивних похідних. Проведений нами аналіз словотвірних гнізд дозволив виділити чотири структурних типи частиномовного оформлення пасиву (до уваги не бралися ознакові деривати, утворені морфолого-лексичним способом):

1. **Np +, A -:** вираження категорії пасивного стану за допомогою пацієнтивного іменника; пасивний прикметник відсутній;
2. **Np -, A +:** вираження категорії пасивного стану за допомогою пасивного прикметника; пацієнтивний іменник відсутній;
3. **Np -, A -:** категорія пасивного стану не виражена;
4. **Np +, A +:** вираження категорії пасивного стану як предметними, так і ознаковими девербативами.

Домінуючу роль відіграє другий структурний тип, частка якого становить 54 %; цей же показник для третього типу удвічі менший — 27 %; для четвертого типу він у 4,5 рази менший — 12 %; для першого типу — у 7,7 рази менший і становить всього лиш 7 % (підрахунки здійснено за результатами аналізу суцільної вибірки дієслів та їх похідних за словником New English Dictionary on Historical Principles [13]). Ось приклади, які ілюструють відповідні типи відношень:

1 тип: *complimentee, 1620, complimentable**; *promisee, 1733; solicitee, 1887; vovee, 1380.*

2 тип: *beggable, 1680, beggee**; *commiserable, 1609; excusable, 1374; acceptable, 1386; forbiddable, 1449; predictable, 187; presumable, 1692; deniable, 1548.*

3 тип: не виявлено пасивних похідних похідних у словотвірних гніздах дієслів *felicitate, salute, condole, welcome, greet, apologize, bless, sympathize, swear, advocate, admonish, request, insist, emphasize, testify, dare, crave, beseech, veto* та ін.

4 тип: *grantee, 1491, grantable, 1548; pardonee, 1895, pardonable, 1548; introducee, 1831, introducible, 1673; vouchee, 1485, vouchable, 1641; recognizee, 1592, recognizable, 1799; challengee, 1616, challengeable, 1377; assignee, 1419, assignable, 1659; baptizee, 1871, baptizable, 1659.*

Отже, найбільш типовими в аспекті вираження граматичної категорії стану для досліджуваного масиву словотвірних гнізд є ті, в яких представлені похідні прикметники із

значенням-ретентом пасиву [6, 32], і ті, в яких ця категорія не виражена. Загалом пасивні прикметники наявні у 66% словотвірних гніздах (тип 2 — 54 %; тип 4 — 12 %). Ці результати дають змогу зробити несподіваний висновок: незважаючи на стану дефектність морфологічної парадигми перформативних дієслів — неможливість перформативного функціонування у формах пасивного стану, від переважної більшості їх твірних основ утворюються прагматично марковані пасивні похідні.

Виходячи з поняття латентної предикації у структурі девербативів [4, 152], пасивні віддієслівні прикметники можна представити у вигляді універбалізованого, семантично компресованого аналогу деякої синтаксичної конструкції, яка виступає базою мотивації і містить безпосередньо мотивуючу одиницю — перформативне дієслово. Останнє поєднує функції граматичного та семантичного предиката мотивуючого висловлювання. Сам же похідний прикметник, виконуючи типову для цього лексико-граматичного класу роль непередикатного члена речення (означення), є, насправді, логічним фокусуючим центром суждення, тобто його семантичним предикатом [4].

predictable < I can predict it; admissible < I can admit it; forgivable < I can forgive it; acceptable < I can accept it; excusable < I can excuse it; vouchable < I can vouch for it; acknowledgeable < I can acknowledge it.

Модальне обрамлення твірного дієслова зберігається в семантичній структурі відповідного девербативу:

predictable — that can be predicted.

Таким чином, наслідком трансформації пасивної ад'ективації перформативних дієслів є такі девербативні конструкти, які повністю відтворюють перформативний потенціал вершини гнізда.

Перформативні дієслова, які утворюють парадигматичні лакуни в станових опозиціях, семантично неоднорідні, тобто є конститuentами різних лексико-семантичних угруповань. Це засвідчує, що блокуючу роль в реалізації перформативними дієсловами їх словотвірної валентності у площині пасивних дериватів відіграє індивідуальне лексичне значення дієслова, сумісність чи несумісність його семантики з поняттям пасивного ставлення до дії, а також пріоритет суб'єктної або об'єктної актантних сем у смисловій структурі дієслівної лексики. Зауважимо, що непохідні дієслова мовленнєвої діяльності виявляють якраз протилежну тенденцію — їх лексичне значення і можливість автореферентного вживання зумовлені рядом морфолого-синтаксичних чинників.

Література

1. Апресян Ю.Д. Перформативы в грамматике и словаре // Изв. АН СССР. — Сер. лит. и яз. — 1986. — Т. 45. — № 3. — С. 208-223.
2. Кубрякова Е.С. Ономастическая характеристика комплексных единиц словообразовательной системы // Актуальные проблемы русского словообразования: Тезисы докладов и краткие сообщения / Республиканская научная конференция. — Ташкент, 1982. — С. 21-25.
3. Кубрякова Е.С. О формообразовании, словоизменении, словообразовании и их соотношении // Изв. АН СССР. — ОЛЯ. — 1976. — Т. 35. — Вып. 6. — С. 514-526.
4. Кубрякова Е.С. Типы языковых значений. — М.: Наука, 1981. — 199 с.
5. Кубрякова Е.С. О формообразовании, словоизменении, словообразовании и их соотношении // Изв. АН СССР. — ОЛЯ. — 1976. — Т. 35. — Вып. 6. — С. 514-526.
6. Медведева Л.М. Слово як сфера взаємодії лексичних і граматичних значень // Мовознавство. — 1987. — № 3. — С. 28-34.
7. Мурашов Р.З. Грамматика производного слова // Вопросы языкознания. — 1987. — № 5. — С. 18-30.
8. Мурашов Р.З. О словообразовательном значении и семантическом моделировании частей речи // Вопросы языкознания. — 1976. — № 5. — С. 126-137.
9. Почепцов О.Г. Основы прагматического описания предложения. — К.: Вища школа, 1986. — 115 с.
10. Соболева П.А. Словообразовательная полисемия и омонимия. — М.: Наука, 1980. — 294 с.
11. Austin J.L. How to do things with words. — London: Clarendon press, 1962. — 167 p.
12. Collins English Dictionary. — Glasgow: Harper Collins Publishers, 1994.

13. New English Dictionary on Historical Principles / Ed. by J.A. Murray. — Oxford, 1888-1933. — Vol. 1-12.

Rozanna Ryads'ka. Peculiarities of Expression of the Passive with Performative Deverbatives. Voice defectiveness of morphological paradigm of performatives does not impede the formation of pragmatically relevant passive deverbatives. The expression of the retained passive meaning by means of passive deverbals prevails. Derivational paradigms containing passive deverbatives considerably outnumber those with only active constituents. It is the lexical meaning of the performative verb that may restrict its word-forming capacity as regards deverbals nouns and adjectives with passive meaning.

Валентина Уцива

Ситуація асиметричної мовленнєвої взаємодії в координатах дії принципу кооперації

Учасники комунікації зазвичай зацікавлені в комунікативному контакті та адекватних реакціях партнерів. Тому вони керуються загальним принципом кооперації, суть якого полягає в досягненні взаєморозуміння за нормальних умов спілкування. Реципієнт сприймає не лише об'єктивну й суб'єктивну інформацію, яка повідомляється йому партнером, а й реагує на зацікавленість у спілкуванні з собою, на ставлення до себе. Проте реалізація комунікативних цілей не завжди відбувається в умовах симетричних рольових відносин між партнерами. Іноді поведінка комунікантів передбачає використання будь-яких можливостей підвищити свій власний ранг, щоб досягти переваги сил у свій бік. У мовленнєвій репрезентації це зводиться до боротьби за **домінантність** у кожній даній комунікативній інтеракції.

Той різновид дискурсу, що називають CDA (критичний аналіз дискурсу), зосереджений на аналізові регулятивно-прескриптивної діяльності, за допомогою якої стверджуються, вводяться до дії, репродукуються чи заперечуються суспільні відношення влади та домінування [6, 126].

Домінантність та влада в багатьох роботах розглядаються як взаємозамінні поняття. Ми ж, слідом за Пером Ліннелом та Томасом Лукманом, стверджуємо, що, незважаючи на іноді спільну природу, це два різні явища: “домінантність в діалозі та інтеракції, з одного боку, та соціальна влада, з іншого, ніколи не повинні утотожнюватись. Однак це не легко зробити, оскільки такі терміни, як “влада” та “домінантність”, часто знаходяться поряд, обидва мають відношення до прямого або непрямого доступу або й володіння ресурсами (наприклад, економічними засобами, чи дискурсивним простором в комунікації), і, як правило, за чийсь рахунок (наприклад, за рахунок співрозмовника)” [10, 10].

Ми використовуємо термін “**домінантність**” як такий, що відображає не лише асиметрію локальних (local або мікро) властивостей комунікативної інтеракції (таких, як вокабуляр, чергування реплік тощо), а також означає нерівність глобальних (global, або макро) характеристик комунікативної взаємодії (доступ до дискурсу та вибір ролей тощо). За нашим визначенням, **домінантність** — це динамічна інтерактивна сутність асиметричних комунікативних відносин, де латентні ресурси та потенційні властивості влади з допомогою взаємозалежних дискурсивних дій та механізмів інтеракції й контексту реалізуються в комунікації.

У статті ми розглядаємо категорію домінантності через призму постулатів, запропонованих Грайсом в його статті про логіку і розмову [9]. Основний принцип, названий Грайсом “принципом співробітництва”, полягає у вимозі робити свій внесок в мовленнєве спілкування відповідно до прийнятої мети і напрямку розмови. Цьому принципу підкорені чотири категорії максим: 1) максима кількості; 2) максима якості; 3) максима відношення; 4) максима манери.

Досліджуючи динамічну сутність домінантності у її взаємозалежності з принципом кооперації, ми виділяємо чотири її типи: **кількісна, якісна, інтеракціональна та семантична домінантність**. Всі вони залежать в значній мірі від дискурсивних дій.

Кількісна домінантність.